

Во источниот дел од територијата на Македонија, во кој спаѓа областа Пијанец, откриени се голем број тумули од римскиот царски период. Во книгата се забележани и погребувањето и ритуалите во средновековието, а се откриваат и антрополошките сегменти на откриените гробници.

■ Пишува: Милева ЛАЗОВА

Во издание на "Македонска цивилизација" објавена е мошне интересна книга насловена како "Чукарка, римски тумул, средновековна некропола" од тројца автори, археолозите Марјан Јованов и Елица Манева и антропологот Фаница Велјановска. Тројцата автори, секој од свој аспект, ги објаснуваат и ги презентираат сознанијата како резултат на интензивните истражувања во Источна Македонија, во близина на Делчево и на Штип.

Откриени се неколку тумули, кои ја откриваат тајната на погребувањето во периодот на I и II век, за кои говори Јованов, додека за средновековната некропола каде што погребувањето е сосема поинакво, обелоденува Манева. Додека, пак, за возраста, полот и другите антрополошки карактеристики детално објаснува Велјановска.

ТЕМЕЛНИ ЗАКЛУЧОЦИ

Според сите презентирани податоци во книгата, може да се заклучи дека погребувањето под тумули на територијата на Источна Македонија се практикувало во текот на целиот римски царски период. Како појава тоа свој најголем замав зело кон крајот на I и во текот на II век, но егзистирало сè до IV век. Во сите случаи се практикувал ритуалот на кремирање на покојниците, а има мала разновидност во гробните форми.

Како што констатира Јованов, постарите тумули од I

и од II век кријат гробови од типот на јами вкопани во здравица, додека во подоцнежниот римски царски период имало и сидани гробови. Погребувањето под тумули е познато уште од железното време, но мора да се нагласи дека постојат големи разлики, како во изгледот и големината на тумулите, така и во погребниот ритуал и во гробните конструкции. Според авторот, тракиското влијание било пресудно во раниот римски царски период на просторот на Источна Македонија за да дојде до масовна појава на погребување под тумули. Иако ваквиот вид погребување не е доволен индикатор за културното и за етничкото определување на гробовите, сепак заклучоците наведуваат дека во вековите кога опаѓала моќта на Пајонското царство, односно во текот на неговото исчезнување под налетот на моќните македонски владетели, постепено доаѓало до тракизација на територијата на денешна Источна Македонија, што во текот на I, а особено во II век резултирало со појава на тумули и на гробови со кремирани покојници. Бројот на овие импозантни надгробни обележја, кои се забележани по горниот и по средниот тек на реката Брегалница, надминува 100, а кон оваа бројка се приклучени и десетина уништени тумули од страна на трагачите по богатства, како и со градежните зафати. Зачуваните тумули се високи од 3 до 5 метри и имаат дијаметар од 20 до 35 метри.

Во текот на 2001 и 2002 го-

дина биле извршени истражувања на 5 тумули од римско време, концентрирани во областа Пијанец, односно во пошироката околина на градот Делчево. При истражувањата бил откриен тумулот на локалитетот Чукарка, во атарот на селото Очипала, северозападно од Делчево, со пречник од 17 метри и височина од 1,3 метри. При ископувањето на неговите површински слоеви биле откриени 42 скелетни погребувања. Станува збор за средновековни гробови кои датираат од X до XII век. По дислоцирањето на гробовите е откриен слој од ситни камчиња, што доведува до заклучок дека имало погребување со кремација. Во пелта биле оставени и не-

колку прилози - керамички бокал, керамичка луцерна, стаклен лакримариум и плиток конусовиден стаклен сад со рамен обод. На нив нема траги од горење. Источно од гробот се најдени поголеми фрагменти од стомак од питос. Појужно од овој гроб е откриена плитка елипсовидна јама, за која се претпоставува дека е детски гроб. Од откриените прилози може да се констатира дека ова погребување се случило кон крајот на I или во II век.

Следниот откриен тумул е тој на локалитетот Мало Градиште, кај селото Вирче, кој по својата височина од 5 метри и дијаметар од 35 метри доминира на еден поширок простор од долината на Брегалница. Во средишниот

РИТУАЛНО П

дел на овој објект била откриена гробница сидана со тули и покриена со три камени плочи. Внатрешноста на гробницата била исполнета со многу јаглен, остаток од ритуалот на кремирање на покојникот, со четири керамички садови и дванаесет бронзени монети. Малото количество златна срма, откриено меѓу крупните парчиња јаглен, сведочи за раскошната облека на покојникот. А дека станува збор за богат покојник докажува и откриениот златен приврзок - амулет ставен во висина на градите. Најсигурен показател во хронолошката определба на ова погребување се слабо читливите монети на кои сепак се забележува дека се искиовани во времето на им-

тавен на влезот на гробницата. Малиот број керамички фрагменти не нудат можност за попрецизно датирање, па затоа веројатно монументалната гробница била изградена во II или во III век.

ЗНАЧАЈНИ ОТКРИТИЈА

Среден Рид, село Бигла, е следниот откриен тумул, кој претставува мошне значајно научно откритие затоа што го покажува континуитетот на погребување под тумули од железното време сè до римскиот период. Остатоците од кладата јасно покажуваат дека кремирањето на покојникот било извршено во неа. И овде се забележани керамички садови, лакримариуми, бронзена монета и

позлата на горната страна, како и две идентични бронзени токи за појас и поголема и помала бронзена алка. Керамичкиот материјал од овој локалитет е сличен со откриениот материјал од локалитетот Среден Рид, така што се претпоставува дека датираат од ист период од крајот на I или во текот на II век.

На локалитетот Крст кај селото Таринци, во близина на Штип, еден покрај друг се наоѓале два тумула. Едниот помал во кој бил откриен гроб со кремација, а во другиот, кој бил многу поголем, било откриено богато погребување на личност од висок општествен ранг. За богатството на погребаниот зборуваат бронзениот канделбар, бронзената луцерна,

крополата во основа би можела да се смести во вообичаениот средновековен тип на некропола во редови. Според Манева, христијанските канони во начинот на полагање на покојниците, освен во испружена положба, се гледаат и од ставот на рацете. И покрај малубројноста и оштетеноста на гробовите, проучувањата покажаа несомнени траги од одделни обичаи и феномени врзани за култот на мртвите. Тоа се вообичаените погребни гозби во чест на покојникот и положувањето храна и пијалак, но и други појави забележани кај гробот, кои не се познати на овие простори во средниот век. Обредните гозби се состоеле од обредно земање храна, при што на денот на погребот се закопувале и остатоци од неа и од ритуално искршените керамички садови. Покрај пронајдените садови во гробовите се забележува и накит - обетки, прстени, белици... Христијанското население погребувано на некрополата Чукарка во периодот од XI до XII век, судејќи според гробните форми, обичаи и инвентар, било рурално, социјално не многу раслоено и како да било позасолнето од помодарските влијанија на поголемите византиски центри.

Со археолошките ископувања на локалитетот Врница-Чукарка, во селото Очипала кај Делчево, откриени се средновековни погребувања вкопани во тумулот. Скелетните наоди сведочат за средновековното население од овој крај, кој е антрополошки сосема непознат. Тие кријат податоци за демографијата (смртноста, просечниот животен век), физичкиот изглед, како и повредите и болестите на оваа средновековна група. Накратко, антропологот Велјановска во книгата анализира вкупно 42 скелета, при што ги користела следниве методи - палеодемографска (одреден е пол, индивидуална старост), морфометриска анализа, епигенетски варијации и палеопатолошка анализа.

ОГРЕБУВАЊЕ ПОД ТУМУЛИ

ператорот Галериус (305-311), односно во првата половина на IV век. Интересно е што во ова време, на поширокиот регион на Римската империја бил напуштен ритуалот на кремирање на покојниците, а долгото опстојување на овој погребен ритуал во регионот на Пијанец би требало да се бара во зафрленоста и конзервативноста на регионот каде што новите религијски идеи и сфаќања бавно навлегувале. При овие истражувања е откриен и тумулот кај Могила, село Ветрен, во кој е забележана голема гробница, вкопана во глинемото тло, која претставува уникатна појава и своевиден феномен како гробна форма во римско време. Меѓутоа, интересно е тоа што иако оваа монументална гробница била изградена, сепак покојникот никогаш во неа не бил погребан. Само еден керамички сад бил ос-

фибула. Керамичките садови се беспрекорно зачувани, се одликуваат со извонреден квалитет и биле изработени од прочистена глина. Меѓу нив доминираат плитки чинии на ниска нога, со кон надвор извлечен богато профилиран обод, како и подлабоки конусовидни чинии. Како што констатира Јованов, она што треба да се истакне е дека во насипот над гробот се откриени бројни фрагменти, рачно работена железнодопска керамика, како и фрагмент од фибула со нога во вид беотски штит.

Откриениот гроб на локалитетот Студена чешма има елипсовидна форма, кремацијата на покојникот била извршена на самото место, а по завршувањето на тој ритуал биле положени 8 керамички чинии и 8 стаклени лакримариуми. На овој дел е откриена и бронзена фибула со кружна форма, со траги од

златните ливчиња од дијадема, бронзените ногарки од клине или од стол, железниот меч и копја. Проучувајќи ги гробните прилози дојдено е до констатација дека погребувањето било извршено во I или во II век од новата ера.

По Марјан Јованов, археологот Манева во книгата говори за средновековните гробови на локалитетот Чукарка, за кои немало никакви претходни сознанија. Во средновековието овој локалитет, односно наведениот римски тумул станал некропола - место каде популацијата од некоја помала, засега неидентификувана населба ги погребувала покојниците. Во Македонија е констатиран еден специфичен феномен, некрополите во средновековието да се подигаат врз античките урнатини, да ја продолжат традицијата на доцноантичките некрополи и светиот простор врз и околу ранохристијанските градби. Со ископувањата се откриени 42 гроба, а нивниот распоред бил таков што не-